Verslag werkbezoek gedeputeerde J. Geldhof aan het UNESCO-werelderfgoed 'Historisch centrum Wenen' in het kader van het Europees jaar van het Cultureel Erfgoed (1-2 november 2018).

1. Inleiding

   Gedeputeerde Geldhof heeft op uitnodiging van de projectorganisatie van het Europees jaar van het Cultureel Erfgoed op 1 en 2 november 2018 een werkbezoek gebracht aan het UNESCO-werelderfgoed 'Historisch centrum Wenen'.
   Vier Nederlandse werelderfgoederen kregen dit najaar de gelegenheid om in het kader van het Europees jaar van het Cultureel Erfgoed een werkbezoek te brengen aan een collega-werelderfgoed om met hen een relevant vraagstuk te bespreken.
   De Stelling van Amsterdam is op werkbezoek gegaan bij het UNESCO-werelderfgoed 'Historisch centrum Wenen'. De Grachtengordel Amsterdam is op bezoek geweest bij het UNESCO-werelderfgoed Edinburgh (Schotland), het Woudagemaal heeft een bezoek gebracht aan het UNESCO-werelderfgoed Rhätische spoorweg (grens Zwitserland/Italië) en het toekomstig werelderfgoed de Koloniën van Weldadigheid zijn op bezoek geweest bij het sinds 2017 op de werelderfgoedlijst geplaatste Lake District in Engeland.
   De reden dat de Stelling van Amsterdam voor Wenen heeft gekozen is dat het 'historisch centrum Wenen', dat sinds 2001 op de werelderfgoedlijst staat, in 2017 op de lijst van bedreigd werelderfgoed is geplaatst door UNESCO.
   Bespreekpunten tijdens het werkbezoek waren onder meer de redenen waarom Wenen op de lijst van bedreigd werelderfgoed is geplaatst, wat daar qua proces aan vooraf ging, hoe de contacten met ICOMOS en UNESCO verlopen, nu maar ook in het verleden, en hoe de samenwerking/relatie is tussen de staat Oostenrijk (als State Party/contactpersoon voor UNESCO) en de stad Wenen (als siteholder/eerstverantwoordelijke voor het werelderfgoed).
   De gedeputeerde werd op haar werkbezoek vergezeld door een ambtenaar (sitemanager van de Stelling van Amsterdam). De reis (incl. verblijfkosten) werd voor beiden betaald vanuit de projectorganisatie 'Europees jaar van het Cultureel Erfgoed'.

2. Programma

   Op donderdag 1 november is de gedeputeerde eind van de middag naar Wenen afgereisd, in verband met de vroege start van het programma op vrijdag 2 november.
   Op vrijdag 2 november hebben er gesprekken plaats gevonden met de sitemanager van het UNESCO-werelderfgoed 'Historisch centrum Wenen' en met de focal-point (contactpersoon werelderfgoed) van de staat Oostenrijk. Tevens is die dag de werelderfgoedsite, en met name de locatie waar de huidige discussie met ICOMOS/UNESCO zich op toespitst, bezocht.

   In de ochtend vond het overleg met de sitemanager plaats. Hij is in dienst van de stad Wenen. Wenen is siteholder van het werelderfgoed 'historisch centrum Wenen'. De site-manager is verantwoordelijk voor het managen van het betreffende werelderfgoed.
   In het gesprek met de sitemanager kwam aan de orde dat de stad Wenen al vanaf 2009 veelvuldig discussies met UNESCO/ICOMOS heeft gehad over toekomstige ontwikkelingen in of in de nabijheid van het werelderfgoed. Dit betrof onder meer de bouw van een nieuw (ondergronds) treinstation, maar ook meerdere voornemens tot (hoog)bouwprojecten in de nabijheid van het werelderfgoed.
   Naar aanleiding van de diverse bouwplannen is er in september 2012 een Reactive Monitoring Mission vanuit het World Heritage Centre/ICOMOS uitgevoerd voor het werelderfgoed 'historisch centrum Wenen', gevolgd door een tweede Reactive Monitoring Mission door ICOMOS in november 2015.
   Beide missies hebben gerapporteerd dat de Outstanding Universal Value (OUV) van het werelderfgoed wordt bedreigd door:
   - Bebouwing, met name hoogbouwprojecten;
   - Gebrek aan effectiviteit van het besturen/beheren van de site (management);
   - Gebrek aan geschikte middelen voor (controle van) ruimtelijke planning.

   Naar aanleiding van deze missies, heeft ICOMOS meerdere aanbevelingen gedaan. De stad Wenen heeft een aantal van deze aanbevelingen opgevolgd of is momenteel nog bezig deze op te volgen. Zo is er in april 2017 een Heritage Impact Assessment (HIA) opgeleverd voor het project ‚Vienna Ice-Skating Club-Intercontinental Hotel-Vienna Konzerthaus'. Dit is het belangrijkste bouwproject waar de discussie met UNESCO/ICOMOS zich nu op

toespitst. Dit project, waar het om de nieuwbouw van een hotel/woontoren gaat (ter vervanging van een verouderd gebouw), ligt in de nabijheid van een ijsbaan en een concertzaal, welke beiden ook in de planvorming zijn betrokken. Het bouwproject ligt op de rand van de werelderfgoed-site, net grenzend aan de bufferzone. Het hotel/de woontoren betreft hoogbouw.
Zie foto 1, 2 en 3 onderaan verslag.

Wenen heeft in mei 2017, naar aanleiding van vragen van ICOMOS, tevens opheldering gegeven aan UNESCO/ICOMOS betreffende de ruimtelijke planningsinstrumenten welke gelden voor stedelijke ontwikkeling. Volgens nieuwe, door de gemeente Wenen, vastgestelde regels mogen noodzakelijke ontwikkelingen in het stadscentrum van Wenen de OUV van het werelderfgoed niet aantasten en mogen nieuwe hoogbouwprojecten niet hoger worden dan reeds bestaande hoogbouw. Het hoogste bestaande gebouw in of in de nabijheid het werelderfgoed Wenen is momenteel 75 meter.
De hoogbouw bij het project ‚Vienna Ice-Skating Club-Intercontinental Hotel-Vienna Konzerthaus' was oorspronkelijk ook gedacht op 75 meter, maar is inmiddels, naar aanleiding van de ICOMOS-adviezen, bijgesteld naar een bouwhoogte van 66,3 meter voor de woontoren. ICOMOS is echter van mening dat dit te hoog is, ook omdat dit gebouw op zo'n cruciaal punt aan de rand van het werelderfgoed ligt (zichtlijnen op het gebouw) en de huidige bebouwing alhier nu 46 meter bedraagt.

Dit alles heeft er toe geleid dat tijdens de vergadering van het World Heritage Comité in de zomer van 2017 het werelderfgoed ‚historisch centrum Wenen', op advies van ICOMOS, op de lijst van bedreigd werelderfgoed is geplaatst. De stad Wenen (als siteholder) en de staat Oostenrijk (als State Party) hebben met UNESCO/ICOMOS vervolgens afspraken gemaakt over hoe verder te gaan. Zo is er maart 2018 een expert-workshop georganiseerd, waarbij internationale experts op het gebied van ruimtelijke planning, stedelijke ontwikkeling en internationaal recht, advies hebben gegeven op deze casus. Daarnaast heeft er medio november 2018 opnieuw een Advisory Mission van het World Heritage Centre/ICOMOS plaatsgevonden.

Aansluitend aan het gesprek met de sitemanager van Wenen vond begin van de middag een overleg plaats met de 'focal-point' (contactpersoon voor UNESCO) vanuit de staat Oostenrijk. Deze 'focal-point' is vanuit de Oostenrijkse regering verantwoordelijk voor de contacten met UNESCO met betrekking tot alle Oostenrijkse werelderfgoedsites (Oostenrijk heeft momenteel 10 UNESCO-werelderfgoedsites). Zij is vanuit de Oostenrijkse regering nauw betrokken bij de discussie die momenteel speelt rondom het werelderfgoed 'Historisch centrum Wenen'.
De 'focal-point' benadrukte in haar verhaal dat het bouwplan met name de zichtas op de binnenstad vanuit de hoger gelegen tuinen van het paleis Belvédère, weg zou nemen (zie foto 4, onderaan dit verslag). Deze zichtas is bij de plaatsing van het 'historisch centrum Wenen' op de werelderfgoedlijst, aangeduid als een belangrijke OUV van het werelderfgoed. Deze OUV zijn destijds beschreven door de stad Wenen en zijn in feite de werelderfgoed-waarden die beschermd moeten worden. Daarnaast gaf de 'focal-point' aan dat ook meespeelt in de discussie tussen ICOMOS en Wenen dat dit niet het enige bouwproject is binnen het werelderfgoed Wenen, maar dat er afgelopen jaren over meerdere bouwplannen al discussies zijn geweest met ICOMOS en UNESCO.

Tweede helft van de middag heeft de gedeputeerde een bezoek gebracht aan de locatie waar het bouwplan gedacht is als ook aan de tuinen van het paleis Belvédère, om met eigen ogen de situatie te bekijken en de impact waar te nemen die uitvoering van het bouwplan kan hebben op de werelderfgoedsite 'historisch centrum Wenen'.

Begin van de avond vond de terugreis naar Amsterdam plaats.

3. <u>Opbrengst van het werkbezoek</u>
   Het werkbezoek heeft een aantal belangrijke inzichten opgeleverd.
   De belangrijkste inzichten die uit de gesprekken en het bezoeken van de locatie zijn opgehaald zijn:
   a. Wees je bewust van de OUV die ten tijde van de inschrijving van de werelderfgoedsite zijn vastgelegd in het nominatiedossier. ICOMOS accepteert geen aantasting van de OUV;

b. Bekijk ontwikkelingen integraal. Het is wenselijk om projecten in samenhang met elkaar te presenteren en te bespreken met ICOMOS/UNESCO, zodat zij een goed beeld krijgen van het totaalplaatje;
c. Neem als siteholder geen onomkeerbare besluiten zolang de dialoog met ICOMOS/UNESCO loopt;
d. Zorg voor een goede samenwerkingsrelatie tussen siteholder en 'State Party', de staat die de formele contacten met UNESCO onderhoudt;
e. Investeer in een goed ontwerp.

De leerpunten die Noord-Holland samengevat uit dit werkbezoek heeft gehaald zijn:
Als provincie Noord-Holland/siteholder vullen we bovenstaande punten zo goed mogelijk in. Er is een goede relatie/samenwerking tussen State Party en siteholder en er worden, zolang de dialoog met ICOMOS/UNESCO loopt, geen onomkeerbare besluiten genomen. Ook zijn wij ons bewust wat een goed ontwerp kan doen voor een project en willen we daar in beginsel in investeren.

De komende periode zal voor de stad Wenen spannend worden. Naar aanleiding van het ICOMOS-bezoek dat medio november plaats heeft gevonden, zal ICOMOS naar verwachting begin 2019 met een rapport komen. De adviezen in dit rapport zijn bepalend voor Wenen. Bij een positief advies kan Wenen door met dit plan. Bij een negatief advies staat de stad Wenen echter voor een dilemma. Zijn zij bereid om nog aanpassingen te doen aan het bouwplan c.q. hier mogelijk zelfs helemaal van af te zien? Of wil Wenen geen concessies doen aan het plan? Bij het laatste is de kans aanwezig dat het World Heritage Comité zomer 2019 besluit om het werelderfgoed 'historisch centrum Wenen' van de lijst van UNESCO-werelderfgoederen af te halen.

4. <u>Financiën</u>
De totale kosten van het werkbezoek (reis- en verblijfskosten) bedroegen € 1.099,85 voor 2 personen. Deze kosten zijn betaald vanuit de projectorganisatie van het 'Europees jaar van het Cultureel Erfgoed'.

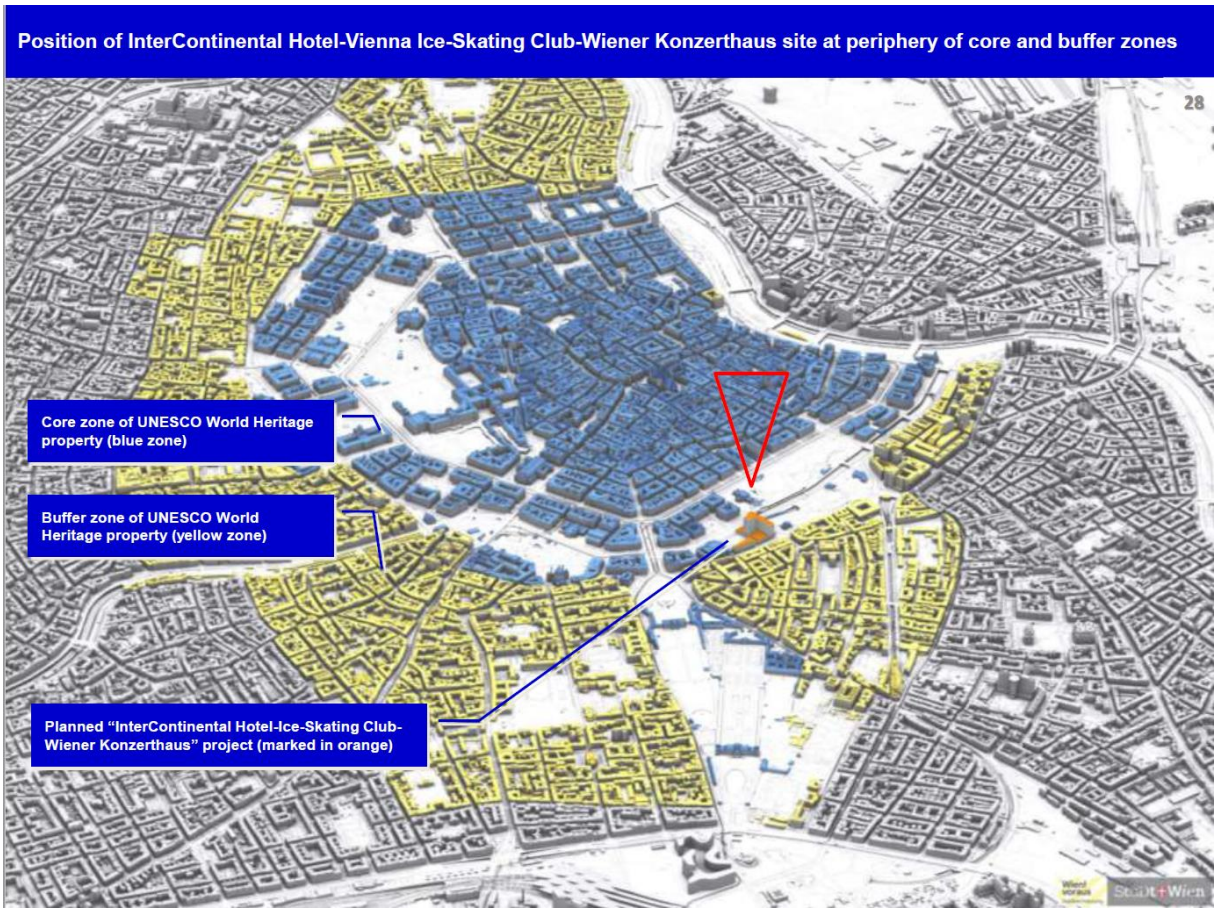

Foto 1: ligging van project op grens werelderfgoed-site en bufferzone. In blauw het beschermde werelderfgoed. In geel de bufferzone.

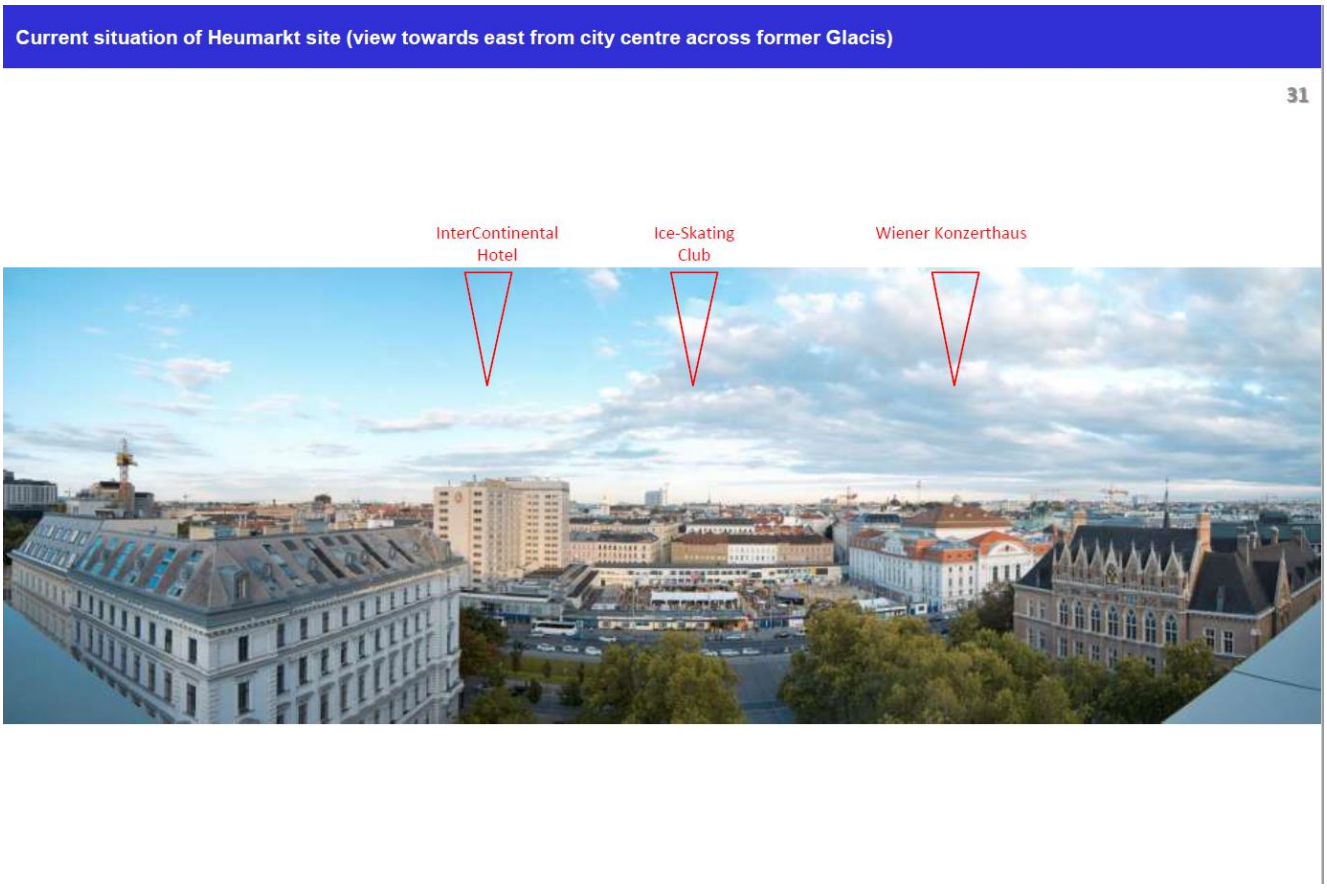

Foto 2: huidige situatie van locatie InterContinental Hotel, Ice-Skating Club en Wiener Konzerthaus.

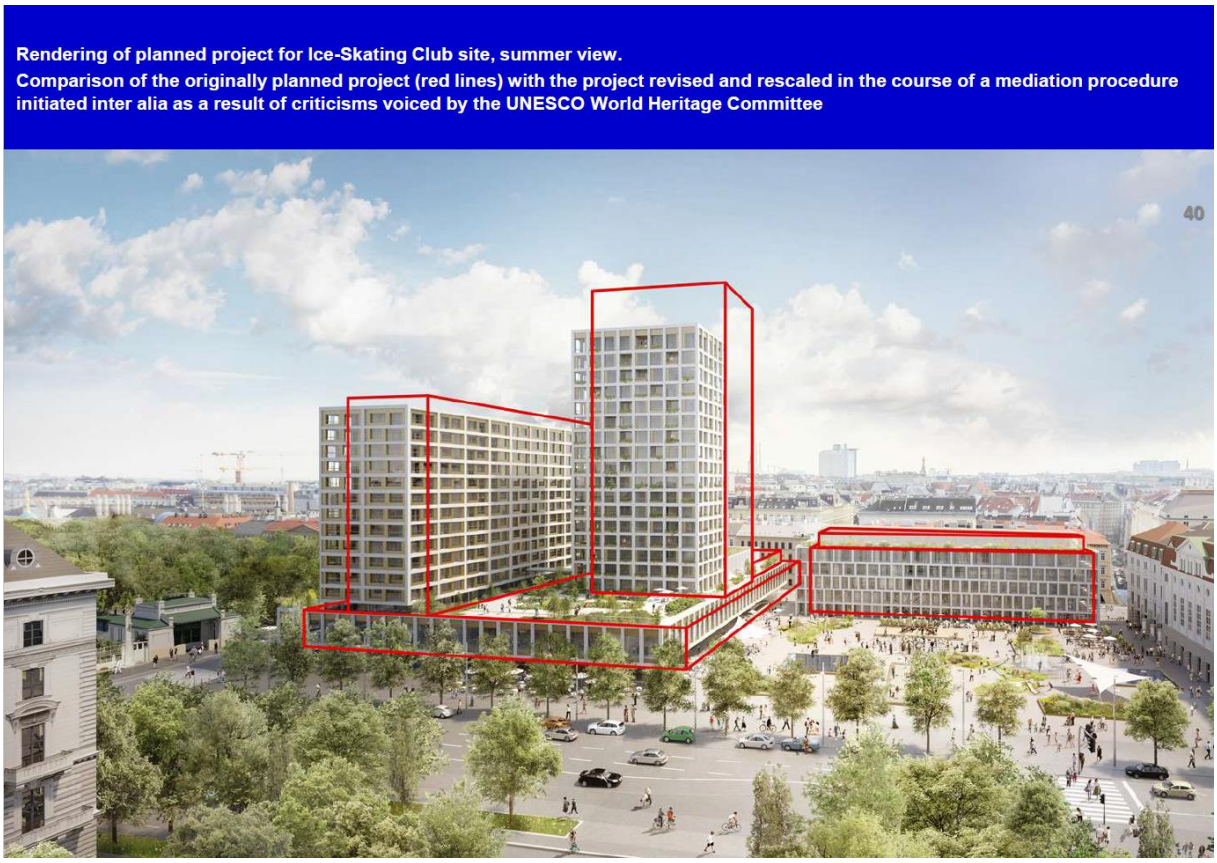

Foto 3: geplande nieuwbouw. In rood de oorspronkelijk bedoelde bouwhoogte/bouwvolume. De bouwhoogte was toen op 75 meter gesteld. Deze is inmiddels teruggebracht naar 66,3 meter. Altijd nog zo'n 20 meter hoger dan het huidige gebouw (zie foto 2).

Foto 4: De (toekomstige) zichtas vanaf het Belvédère op de binnenstad van Wenen en op het ingetekende project 'Ice-Skating Club'. Deze zichtas, die nu nog open is en waarbij de St. Stephans kathedraal (links) een belangrijk baken is, is een vastgelegde OUV van het werelderfgoed.